

CSICSAY ALAJOS

A 2018-AS ÉV EMLŐSE A FÖLDIKUTYA

szakban az idősebb példányok a fókák kalóriában gazdag bőrét és haját fogyasztják, készülvén a télre. Ha újszülött állatot zsákmányolnak, azt általában nem is fogyasztják el. Ezzel szemben a fiatalok a zsákmány húsát fogyasztják, míg a tapasztalatlan, de már anyjuktól független példányok a más medvék által elejtett dögökből táplálkoznak. Augusztusra, mikor nő a szabad vízfelület, ezáltal csökken a fókák száma, a medvék gyakran kénytelenek böjtölni. Táplálkozási stratégiájukat a fókák zsírból származó kalóriákra építik, annak ellenére, hogy olykor rákokat, halakat, madarakat és bálnadögöt is fogyasztanak. A parton ragadt példányok moszatokra és bogyókra is ráfanyalodhatnak. Speciális táplálkozásuk és szélsőséges élőhelyük az oka annak, hogy a többi mérsékelt övi medvefajjal ellentétben nem alszanak téli álmat. Ez alól csak a vemhes nőstények kivételek, a populáció többi tagja egész télen át vadászik.

Egy 2010-es tanulmány rávilágít arra, hogy a klímaváltozás miként befolyásolhatja a medvék táplálkozási szokásait. 2000 és 2003 közt számos állatot figyeltek meg, amint vastagsőrű lummatojásokat (*Uria lomvia*) fogyasztanak a Hudson-öböl környékén, azokban az években ugyanis az öbölben jóval korábban szakadt fel a jégpáncél a megszokottnál, a szárazföldre kényszerítve ezzel az állatokat. A lumták nehezen megközelíthető, magas sziklafalakra rakják tojásaikat, de a táplálékhiány rákényszeríti a medvéket, hogy megmásszák a szirteket.

Számos fosszília és a DNS-alapú bizonyítékok is megerősítik, hogy a jegesmedve egy nemrég kialakult faj, és adaptációs folyamatai – extrém élőhelye által kifejtett erős szelekciós nyomás miatt – jelenleg is zajlanak. A globális klímaváltás gyökeresen átalakítja majd a medvék élőhelyét, olyan új kihívások elé állítva ezeket a gyönyörű állatokat, melyekkel eddig még nem szembesültek. Azt azonban, hogy miként tudnak majd alkalmazkodni a megváltozott életfeltételekhez, csak megjósolni tudjuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Amstrup, Steven C. (2003): *The Polar Bear — Ursus maritimus Biology, Management and Conservation*. In: Wild Mammals of North America. Edited by George A. Feldhamer, Bruce C. Thompson, and Joseph A. Chapman
- Grzimek, Bernhard (szerk.) (1992): *Az emlősök enciklopédiája I*. Lutra, Budapest
- Koon, Daniel W. (1998): *Is polar bear hair fiber optic?* Applied Optics 37: 3198.
- Matthews, Downs (1993): *Polar Bear*. San Francisco, CA: Chronicle Books
- Smith P.A., Elliott, K. H., A. J., Gilchrist, G. H. (2006): *Has early ice clearance increased predation on breeding birds by polar bears?* Polar Biology Volume 33, Number 8

Annak ellenére, hogy régóta tudok e furcsa kis állat létezéséről, az igazat megvallva nem nagyon törődtem vele. Csak 2017 nyarán lepett meg egyik párkányi kiskertész barátom azzal, hogy a krumpliját „mind egy szemig” megette valami, csak a puszta szára maradt meg. Elképzelni sem tudja, mi lehet a kártevő. A vakondéhoz hasonló vízszintes járatokra bukkant, amiért patkányra gyanakszik, de az állatnak semmilyen más nyomát nem leli. Egyszer csak azzal jött, valaki azt mondta neki, hogy valamiféle kutya lehet a tettes. Kutya? Kérdeztem csodálkozva. Igen. Úgy hírlík olyan, mint a „vakand”. De még erre sem esett le nálam a tantusz.

Mivel a témára többször is visszatértünk, engem is kezdett nyugtalanítani, vajon mi lehet az, ami egy család éves burgonyaszükségletét képes maradéktalanul eltüntetni. Aztán kisvártatva megjelent az interneten a hír, hogy Magyarországon a 2018-as év emlősének a földikutyát, a *Spalax leucodont* jelölik. Megjegyzem, nem vagyok benne biztos, hogy ez a rágcsláló pusztította volna el kiskertészársam egész krumplitermését, főleg azért, mert Kárpát-medencének a Dunától északra eső részén eddig senki sem fedezte fel ezt az élőlényt. Legalábbis a szakirodalomban nem esik róla szó. Ám ez korántsem jelenti azt, hogy tájainkon ne élhetne földikutya, legfeljebb addig nem figyeltek fel rá, mert tetemes károkat még nem okozott. Az sem lehet indok, hogy elterjedésének útját állták a folyók, mondjuk a Duna, mert akkor hogy került Erdélybe, Délvidékre vagy Sopron környékére, ahol már a múltban észlelték.

Elsőként Kitaibel Pál és báró Ocskai Ferenc 1820-ban adtak róla hírt, s utánuk az 1800-as években több zoológus közölte róla a saját megfigyeléseit – egy dolgot kivéve, hogy a magyar neve miatt kutya. Ezért ezt csak találgatni lehet. Mint egyszerű, volt biológia szakos pedagógus, feltételezem, a névadók, az észak-amerikai prérikutya, *Cynomys lewisi* magyar nevéből indultak ki, mivel az a rágcsláló is a földben tanyázik. Ezek bár egy rendbe tartoznak, valójában mind testalkatukban, mind életmódjukban nagyon eltérnek egymástól. De legalább az amerikai unokatestvér „ugatni” tud, míg az „óvilági”, azaz eurázsiai fajok, Weöres Sándor szavaival élve amolyan *Sehallselát Dömötörök*, de hogy buták lennének, semmi esetre sem illik rájuk. Életmódjukból ítélve nagyon is eszesek.

Igaz, a kutatók semmit sem árulnak el arról, hogy milyen érzékszervekkel tájékozódnak, ha egyszer se szemük, se fülük nincs, vagyis van, csak visszafejlettek, amiért csupán az erős fényt képesek valamennyire érzékelni, a hanghullámokból meg ki tudja, melyiket. A felszínre ritkán merészkednek, akkor is csak éjjel. Sekélyen a föld alatt élnek, az élelemkereső járataik ezért gyakran be is omlanak. A homo-

kos talajt épp ezért kerülük, viszont az állandó folyosóikat agyaggal tapasztják ki. A kötőanyagért akár másfél méter mélyre is leásnak. Miből sejtik, hogy hol vannak a földben az agyagrétegek? A felszínen nincs mit keresniük, hiszen a táplálékaik a földben vannak. A saját járataikban párzanak, s a nőstény ott hozza világra a kicsinyeit is. A hím és a nőstény külön járatokban él, akárcsak a vakondok, viszont a hímek a párzás jogáért élet-halál harcokat vívnak egymással, amiről az elfogott példányokon harapások okozta, mély sebek és hegek tanúskodnak.

Télre alaposan bespájazolnak gyökerekből, gumókból, hagymafélékből. Száraz füvekből fészkeket készítenek maguknak, a nőstény ezekben neveli fel 2, legfeljebb 4 kölykét, de hogy téli álmot is alszanak-e, arról egyik kutató sem szól egy szót sem. Tehát sok még a megválaszolendő kérdés. Viszont írják, hogy nagyságuk 15-24 cm, súlyuk 25-35 dkg, nyakuk olyan rövid, hogy szinte nincs is, és a farkuk is hiányzik. Ez viszont félrevezető tájékoztatás, mert, mint minden emlősnek, nekik is 7 nyakcsigolyájuk van, akár a zsiráf-nak, vagy mint nekünk, embereknek. Ám hogy hány farokcsigolyájuk van, az még titok, de kétségtelenül kell,

hogy legyen nekik is néhány. Hiszen az embernek is van 4-5, ritkán még több is.

Egyébként amit az imént leírtam, abból is kikövetkeztethető, hogy a földikutya „magányos, mogorva, remete” lény, akárcsak a vakond (régiesen vakondok). Meg azt állítják, hogy a külleme sem valami vonzó, persze az ember számára. Tőle azonban „rondább” az egyetlen fajból álló, kizárólag Délkelet-Afrikában honos, csupasz földikutya, más néven csupasz vakondpatkány, *Heterocephalus glober*. Ennek már a neve is jelzi, csak annyiban rokon a mi földikutyánkkal, hogy ő is rágcsáló, sőt turkáló is. De maradjunk a témánknál. Ha a *Spalax* fogságba esik, fölöttébb ingerlékeny, mi több, agresszív. Az elé tett élelemre is támadva ront rá. Nem csoda hát, hogy a mesékben mellékszerepet sem kapott, míg a vakond csupa főszerepet. Pedig ha a testéhez viszonyított óriási, borotvaéles metszőfogaitól eltekintünk, no, meg a kártékonyásától is, mondhatnánk, aranyos állat. De hát a vakond nem kerti kártevő? Ki kívánja, hogy a veteményesében egyik vagy a másik megjelenjen? Majdnem elfelejtettem, hogy a földikutya, akárcsak a vakond, kitért földkupacokat hagy

maga után, csak az előbbi kevesebbet. Abban is hasonlítanak egymásra, hogy a bundájuk lágy tapintású, csak éppen a színük eltérő, de ezzel nem szaporítom a szót, akit közelebről érdekel, mint a mese mondja, járjon utána.

Rendszertanilag a *Spalax leucodon*, több mint 6500 fajtársával együtt, a rágcsálók rendjébe tartozik, amelybe az emlősfajoknak közel egyharmada sorolható be. Elődei már több millió éve élnek a Földön, ezért az őslénytannak is számon tartják.

A földikutyafélék *Splacidae* családja 36 fajból áll. Hozzánk legközelebb a magyar Alföldön, Erdélyben és a Balkán-félsziget északi részén négy *Nannospalax* alnem (nagyfaj), latinul *superspecies* él. Közülük érdemes megjegyezni a magyar földikutyát *Nannospalax (superspecies) leucodon hungaricust* és az erdélyi *Nannospalax transsylvanicus leucodont*. Magyarországon területén négy populáció található, melyek egyedszámát alig 200-ra becsülik, de a világállománya sem több 6000 példánynál. Nem csoda hát, hogy ez esetben nem internetes szavazatok által lett a nyugati földikutya *Spalax leucodon* a 2018-as év emlőse, hanem a biológusok határoztak erről.